

УДК 070:316.776.23]:37.041

Тенденційне підвищення рівня медіаграмотності як результат збільшення запитів на якісну інформацію

Богдан СИНЧАК

аспірант

Київський університет культури

вул. Чигоріна, 20,
01042, Київ, Україна

bsynchak@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-8186-5692

© Синчак Б., 2022

У статті характеризуються явище тенденційності щодо підвищення рівня медіаграмотності громадськості. Це питання розглядається крізь призму збільшення запитів на якісну інформацію, як відображення суспільних реакцій на її антипода — недостовірну. У рамках проблематики належного сповідування журналістами професійних норм проводяться паралелі між журналістським обов'язком відтворювати об'єктивну дійсність та мас-медійними тенденціями до заповнення цифрового простору брехнею, фейками, маніпуляціями, та іншого роду недостовірною інформацією. Обґрунтування елементів, що взаємодіють у межах окресленої проблематики і є вихідним орієнтиром дослідження. У цьому контексті характеризуються аспекти медіаграмотності як всесвітньо-актуального явища, особливості його розповсюдження в Україні, ролі та місця журналістики в цьому спрямуванні, запити та реакції самої аудиторії, а також сумлінне, з боку журналістів, забезпечення достовірною інформацією. У роботі подано результати аналізу зрізу практичної діяльності в напрямі розвиненості суспільної медіаграмотності в Україні в період із 2014 до 2021 рр. Такий розгляд є необхідним у контексті вивчення позитивної динаміки до підвищення рівня медіаграмотності в населення, як результату збільшення запитів на якісну інформацію. Актуальна характеристика явища розвиненості медіаграмотності в Україні дозволить предметніше оцінювати ситуацію із загальною суспільною прихильністю щодо необхідності інформаційної гігієни.

Ключові слова: медіаграмотність, медіаграмотність та журналістика, реакція аудиторії на неякісний контент, інформаційна гігієна, професійні стандарти ЗМІ.

THE TENDENCY TO INCREASE MEDIA LITERACY LEVEL AS A RESULT OF INCREASING REQUESTS FOR QUALITY INFORMATION

Bohdan Sychak

PhD student

Kyiv University of Culture

20 Chyhorina St., 01042, Kyiv, Ukraine

bsynchak@gmail.com

ORCID ID 0000–0002–8186–5692

The article characterizes the phenomenon of tendencies to increase the level of public media literacy. This issue is considered through the prism of increasing requests for high-quality information as public reactions' reflection to its antipode – unreliable. Within the issue framework of proper confession of professional norms by journalists, parallels are drawn between the journalistic duty to reproduce objective reality and mass media tendencies to fill the digital space with lies, fakes, manipulations, and other types of false information. Substantiation of the elements interacting within the outlined issues is the starting point of the study. In this context, aspects of media literacy as a world-relevant phenomenon, features of its distribution in Ukraine, the role and place of journalism in this area, requests and reactions of the audience, as well as conscientious on the part of journalists, providing reliable information are characterized. The paper presents the analysis results of practical activities in the direction of public media literacy development in Ukraine in the period from 2014 to 2021. Such consideration is necessary for the context of studying the positive dynamics to increase media literacy in the population as a result of increasing requests for quality information. An up-to-date description of media literacy phenomenon development in Ukraine will allow a more objective assessment of the situation with the general public consciousness regarding the need for information hygiene.

Keywords: media literacy, media literacy and journalism, audience reaction to low-quality content, information hygiene, professional media standards.

Актуальність теми

Питання медіаграмотності в Україні особливої актуальності набуло разом із суспільним резонансом щодо протидії інформаційній війні після подій Революції гідності 2014 р. Однак на всесвітній арені його предметний розгляд триває вже давно. Основна суперечливість цього явища полягає в тому, що «одні з найвиразніших ознак демократії — свобода слова та волевиявлення — в епоху цифровізації стали й одними з найбільших вразливих місць демократичних суспільств» (Черненко, 2019). Пригадаємо слова Платона про те, що надмірна свобода для держави неодмінно обернення в рабство — так виникає тиранія. Водночас сам він критикував тоталітаризм, а отже така думка не є запереченням демократії (Сербін, 2009, с. 4). У загальному значенні в цих рядках йдеться про те, що в руках зловмисників увесь той технологічно-інформаційний потенціал, котрим нині володіє сучасний світ, може з допомогою маніпуляцій поневолити його. Показовим у цьому контексті є аналогія відомого зарубіжного класика теорії масової комунікації Маклюєна М. За його словами, Архімедів принцип точки опори та важеля у вигляді вислову «дайте мені точку опори, і я переверну Землю», сьогодні звучав би з вуст давньогрецького мислителя щодо сучасних електронних засобів комунікації і формулювався б так — «я обіпруся на ваші вуха, нерви, очі й мозок, і світ буде крутитися у будь-якому темпі чи шаблоні, який я виберу». У нас є зразки такого явища, вони в оренді в приватних корпорацій» (McLuhan, 2014, с. 81). Фактично тут йдеться про цифрові мережі підпорядковані монопольним структурам, котрі ймовірно здатні задавати тренди, формувати смаки, та ін., і робити це виходячи із власних інтересів, а не громадських. Пригадаємо інверсовану нині формулу капіталізму, за якою завдяки мас-медіа пропозиція здатна зумовлювати попит. Концепції існування суспільного устрою у вигляді споживацького суспільства навчили сучасну цивілізацію потребувати взірців та наслідувати їхньому способу життя. Не дивно, що цим нині користується конвеєр індустрії, котрий дозволяє споживачам бути схожими на своїх кумирів. За Смітом А. «наша схильність захоплюватися багатими і знатними людьми і, отже, наслідувати їх, дала можливість вигадати й підтримувати так звану моду: одяг їх є модний одяг, таким же чином їх розмови, вирази, їх манери, вчинки, спосіб життя, самі вади й дурості їх вважаються модними, і майже кожна людина вважає за честь наслідувати навіть таким їх якостям, які ганьблять їх» (Смит, 1997, с. 80). Це свідчить про штучність значної частини усталених на сьогодні тенденцій суспільних смаків. Найвагомим фактором, що дійсно може вплинути на ситуацію, є інформаційна притомність суспільства. З огляду на це, вважаємо доцільним розглянути тенденції до підвищення медіаграмотності в контексті суспільних реакцій

у вигляді збільшення запитів на якісну інформацію. Широке коло охарактеризованих небезпек, до числа яких входять інформаційна війна, комерційні інтереси третіх сторін, та ін. чинники, свідчать про те, що необхідний контроль за споживанням масової інформації. Дослідження того, яка роль журналістики в процесі налагодження та становлення інформаційної гігієни, як професійного спрямування, що перебуває в епіцентрі подій, дозволить цілісніше оцінювати актуальну ситуацію.

Стан розробки проблеми

В Україні явище медіаграмотності досліджували: Іванов В., Волошенюк О., Кульчинська Л., Солдатенко І., Зінюк А., Шкоба О., Казаков Ю., Бойко С., Бабій Р., Гранчак Т., Литвиненко О. та ін. Зазначені автори у своїх працях переважно зосереджують увагу на питаннях медіаосвіти та медіаграмотності, визначенні їх термінології, медіаграмотності серед молоді, сучасних фахівців, та як складника інформаційної і психологічної безпеки. Також розглядається бібліотечно-інформаційна діяльність і медіаграмотність, та медіаграмотність громадян у контексті гібридних воєн. Однак у працях перелічених авторів не дається вичерпне означення тенденційності явища загалом. В умовах стрімких змін та державного курсу на поліпшення інформаційної ситуації в Україні моніторинг поточних тенденцій у контексті питань, пов'язаних із медіаграмотністю, є особливо актуальним для вітчизняних реалій. Саме тому метою дослідження є узагальнити наявний досвід класифікації та характеристики явища медіаграмотності в Україні. На базі отриманих результатів проаналізувати тенденції, пов'язані із заявленою проблематикою, що виникають в інформаційному сьогоденні.

Завданнями статті є вивчення позитивної динаміки підвищення рівня медіаграмотності в населення у результаті збільшення запитів на якісну інформацію, аналіз зрізу практичної діяльності в напрямі розвиненості суспільної медіаграмотності в Україні в період із 2014 до 2021 рр., а також осмислення аспектів медіаграмотності як всесвітньо-актуального явища та особливості його розповсюдження в Україні.

Виклад основного матеріалу

У зв'язку із суспільним резонансом довкола проблемного питання медіаграмотності у 2016 році Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення ГО «Детектор медіа» було проведено соціологічне дослідження щодо того, «як громадяни оцінюють вплив медіа та чи вважають за необхідне навчання медіаграмотності». Громадян України запитали про основні кути, що у вітчизняних реаліях межують із питанням медіаграмотності. Одним із ключових та показових у контексті дослідження питань є теза про необхідність запровадження відповідного навчання, на що «45% громадян відповіли, що курс має

бути запроваджений у школах, 40% — вважають, що він необхідний у вишах, 27,8%» (MediaSapiens, 2016). Це свідчить про позитивну динаміку у вигляді реакції збільшення запитів на якісну інформацію та є вихідною точкою дослідження тенденційності явища медіаграмотності в Україні. Передумовою формування певної законсервованості вітчизняного суспільства є його минуле. Для країн-вихідців із тоталітарного режиму радянського Союзу характерною є певна закономірність, де цілому поколінню було прищеплено стереотип щодо довіри до телеекрану чи газети, як до істини в останній інстанції. Однак стрімка індустріалізація та мас-медійні технології тепер зіграли із ними злий жарт, адже зараз вважається, що населення старшого віку перебуває в групі ризику засвоєння пропаганди. Наприклад, Литовське опитування 2016 р. «показало, що 45,8% населення віком від 46 років і старше, як правило, погоджуються з тим, що «в СРСР життя було кращим, ніж сьогодні в Литві» (Дамарад & Єлісеєв, 2018). Подібна ситуація присутня й у інших сусідніх країнах. Такі дані є наслідками дії зовнішньої пропаганди на території пострадянського простору. «Найбільш складним та часовитратним, проте достатньо ефективним методом протидії інформаційній війні, є підвищення в суспільства аналітичних здібностей, навчання методам критичного аналізу повідомлень, убезпечення від інформаційних диверсій» (Дудко, б. р.). У контексті дослідження варто розглянути кроки, що було зроблено від початку занепокоєння українців питаннями становлення якісного медіасередовища. У Табл. 1 продемонстровано перелік основних проєктів із медіаграмотності, що реалізуються в Україні за означений період.

Табл. 1. Основні проєкти з медіаграмотності, що реалізуються в Україні

№	Назва	Обґрунтування
Онлайн-курси		
1.	Медіаграмотність для громадян	Програма курсу націлена на широку аудиторію, передбачає вивчення загальних основ медіаграмотності. Розроблена міжнародною платформою «IREX у партнерстві з АУП та StopFake, за підтримки Глобального фонду миру та безпеки (START, DFATD Canada)» («Медіаграмотність для громадян», б. р.).
2.	Новинна грамотність	Курс, котрий позиціонує своє цільове призначення, як «поширення медіаграмотності серед населення в умовах воєнного конфлікту». Проєкт втілено «за підтримки Internews Network (Каліфорнія)» (Виговська та ін., 2017).

3.	Верифікація в Інтернеті	Російськомовний курс широкого цільового спрямування, що має на меті навчити «самостійно розпізнавати фейки та неправдиву інформацію в Інтернеті». Розроблений ВУМ – освітньою ініціативою, яка «сприяє розвитку громадянського суспільства в Україні» (Мороз & Скорик, 2016).
4.	Як розуміти соціальні мережі. Курс для журналістів	Ще один російськомовний курс від ВУМ, що покликаний навчити «ефективній роботі в соціальних мережах», зокрема «спілкуватись із користувачами їхньою мовою, мовою Інтернету, мемів, візуальних образів та якісного контенту» (Мороз & Скорик, 2017). Курс про розуміння СМ та функціоналу інтерактивності в них.
5.	Media IQ	«Це комплексний інформаційно-освітній онлайн-проект із розвитку медіаграмотності». Програма курсу націлена на розвиток критичного мислення, інформаційної грамотності, цифрової грамотності. Цільова аудиторія курсу молоді люди, котрі прагнуть розвивати критичне мислення. Працює за підтримки громадської організації «ПроМедіа» (Media IQ, б. р.).
6.	Наука повсякденного мислення	Ще один курс для розвитку критичного мислення, із цільовим спрямування на вивчення принципів роботи мозку, зокрема сприйняття ним інформації, та інтеграції науки в повсякденність. За підтримки БФ «Фонд Випускників України» в партнерстві з «Прометеус» (Танген та ін., 2020).
7.	Медіадрайвер	Новий формат у контексті презентування курсів із медіаграмотності. «Це мультимедійний онлайн-посібник» у якому в різних формах подається навчальна інформація для «розуміння природи медіа» (Медіадрайвер, б. р.).
8.	Very Verified. Онлайн-курс із медіаграмотності	Найоптимальніший на думку автора курс, котрий налічує в собі теоретичні та практичні кейси, що стосуються вітчизняних медійних реалій. Охоплює теми від основ медіаграмотності до набуття елементів професійних журналістських навичок. Єдиний із поміж перелічених предметно говорить про олігархічну медіавласність та її вплив на громадську думку. Розроблений міжнародними освітніми платформами IREX та EDERA, за підтримки Посольства США, Посольства Великої Британії, та Міністерства освіти і науки України («Very Verified: онлайн-курс», б. р.).

У цьому списку зосереджено основні програми, що є доступними нині і проводилися для українців у період із 2016 року дотепер. Ми розуміємо, що ймовірно є ще низка схожих, котрі зараз оминули увагою. Однак основними характеристиками для такого роду просування медіаграмотності є інтерактивність, мультимедійність, та сутнісність, та масовість охоплення аудиторії, за якими й було відібрано цей перелік. Як бачимо, чимало з наведених ініціатив підтримуються західними структурами, що націлені на продуктивну міжнародну взаємодію. Метою таких проєктів є безкоштовне навчання населення задля розвитку його критичного мислення та інформаційної грамотності.

Окрім цього, протягом означеного періоду було видано низку посібників, що можуть стати в нагоді при предметному вивченні питання медіаграмотності. Такі ініціативи є корисними з огляду на сутнісний аспект цього формату інформації. У Табл. 2 подано перелік основної навчальної літератури за заявленою проблематикою.

**Табл. 2. Основні посібники з медіаграмотності,
що реалізуються в Україні**
(«Добірка матеріалів», б. р.)

№	Назва	Обґрунтування
1.	Медіа Драйвер	Онлайн-посібник не зовсім традиційного формату, у якому одночасно поєднані елементи онлайн-курсу та посібника.
2.	Информационный обман. Как не попасть впросак?	Коротенький онлайн-посібник про те, як уникати інформаційного обману. Розроблений Інтерньюз-Україна.
3.	Як розпізнати фейк?	Скоріше інформаційний стенд на кшталт плакатів із пожежною безпекою. Однак, незважаючи на невеликий обсяг, дає корисну інформацію щодо основних нюансів справи.
4.	Довіряй, але перевіряй. Медіаграмотність в українському суспільстві	Розробці книжки передувала «виставка плакатів художників із клубу ілюстраторів Pictoric на бульварі Вацлава Гавела у вересні 2017 року». Тепер там зібрано й поєднано ці роботи «з текстами журналістів, фахові висловлювання яких розкривають тему медіаграмотності» (Pictoric, 2018).

5.	Медіакомпас: путівник професійного журналіста	Перший із поданого списку практичний комплексний посібник від ІМІ. Це видання спеціалізовано під журналістську діяльність, що є важливим елементом, адже від професійності журналістів залежить стан інформаційного суспільства.
7.	Збірники статей учасників міжнародної науково-методичної конференції з медіаосвіти та медіаграмотності	До цього пункту входить перелік зі збірників матеріалів науково-практичних конференцій за темами медіаосвіти та медіаграмотності. Основним чином просуванням таких наукових пошуків займаються Академія української преси та Центр вільної преси.
8.	Медіаграмотність для бібліотекарів: практичний посібник	Одне з найсвіжіших видань від АУП, що датується 2021 р. Призначене для фахового бібліотечно-го спрямування. Однак інформація з посібника може бути корисною всім, хто працює з масивами даних та бібліографії.
9.	Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади	Цільовий посібник для вчителів, котрі проводять навчання з медіаграмотності.
10.	Будь у тренді: МІГ в online!	Практичний посібник, що всебічно розкриває актуальне становище з вивченням медіаграмотності в Україні та світі.
11.	Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд	Своєрідний інформаційний зріз щодо питань медіаграмотності та медіаосвіти в Австрії, Великобританії, Німеччині, США, Фінляндії та Франції.
12.	Посібник із верифікації	Практичний посібник, у якому подано інструменти протидії недостовірній інформації та змодельовано ситуації, у яких задіюється верифікація фактів.
13.	Медіаграмотність як інструмент активного освоєння комунікаційних середовищ	«Пакет дидактичних матеріалів», свого роду пошуковик джерел, пов'язаних із питаннями медіаграмотності, датований 2016 р. До переліку входять Закони України, новинні ресурси, посібники, монографії, навчальні програми, презентації, конспекти занять та статті за проблемною тематикою.

Перелік основних посібників є орієнтовним, але його розгляд показує, що такого типу література представлена в різних видах та інтерпретаціях. То ж говорити про те, що чогось бракує, поки немає сенсу. При чому бачимо приклади російськомовних матеріалів для української аудиторії. Отже, література за проблемною тематикою

теж представлена в достатньому цільовому охопленні. Далі справа йде в напрямі навчальних програм та методичних розробок із медіаграмотності. Такий комплекс матеріалів відображує загальне забезпечення навчальних спрямувань та підходів до поліпшення інформаційного сприйняття в Україні. У Табл. 3 подано основну бібліографію за визначеним спрямуванням.

Табл. 3. Основні навчальні програми та методичні розробки з медіаграмотності, що реалізуються в Україні
(«Добірка матеріалів», б. р.)

№	Назва
1.	Навчальна програма «Сходинки до медіаграмотності» для 2–4 класів;
2.	Навчальна програма з основ медіаграмотності для 8–9 класів;
3.	Навчальна програма з основ медіаграмотності для 10–11 класів;
4.	Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для студентів вищих навчальних педагогічних закладів, педагогічних та науково-педагогічних працівників;
5.	Навчальна програма «Медіаграмотність у запитаннях та відповідях» для вищих навчальних закладів;
6.	Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для слухачів курсів підвищення кваліфікації для педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Цей перелік також не є вичерпним з огляду на різноманітність форм та способів проведення навчання в навчальних закладах різної категорії та типу. Однак його орієнтованість ілюструє всебічність підходу до роботи над заявленою проблематикою. Загальні програми розроблені як путівники, котрі кожен вчитель чи викладач може інтерпретувати, доповнювати та вдосконалювати з огляду на власну професійність та загальний підхід до справи. Навчальні програми та методичні розробки повинні інтегруватися в навчальний процес ще зі школи та закріплювати набуті знання вже в закладах вищої чи середньо-технічної освіти.

Проведене у 2021 році дослідження від «Детектор Медіа» показує динаміку нинішнього становища щодо результатів роботи із громадськістю в контексті набуття інформаційної притомності. На Рис. 1 зображено його результати, що межують із проблематикою дослідження.

Рис. 1. Індекс медіаграмотності за грудень 2020 – січень 2021 р. [19]

Фактично в цифрах ми бачимо, що «у 15% українців рівень медіаграмотності є низьким, натомість у 33% — нижчим за середній, 44% мають показники вище за середній, та 8% — високий» (Скляревська, 2021). Це свідчить про певні успіхи в просуванні навчальних матеріалів, адже майже половина опитаних продемонстрували вище за середній рівень. Така ситуація дозволяє говорити про позитивну динаміку просування процесу, радше ніж про негативну, однак українцям ще є над чим працювати. Вважаємо, що продовження роботи над питанням поліпшення медіаграмотності в населення України в майбутньому дасть кращі результати, ніж продемонстровані в опитуванні. Основними питаннями в контексті поширення медіаграмотності є поступовість впровадження, підготовка вчителів, інтеграція елементів критичного мислення в різні дисципліни, координація серед держструктур, активність третього сектору, розвиток елітарної медіаграмотності (влада, ЗМІ, інтелігенція), участь великих медіа в процесі, орієнтованість навчального контенту на різні покоління (Дорош, 2018). Тут йдеться про процеси, котрі за своїм характером доповнюють одне одного й лише в сукупності здатні дати потрібний ефект. Фактично результати впровадження медіаграмотності могли б бути кращими, якби всі учасники процесу належним чином виконували свою роль. Фактично ЗМІ повинні задавати тон у цьому питанні, адже воно стосується безпосередньо медійного простору. Такі проекти є відображенням ставлення медіа до процесів донесення ясності в інформаційному сьогоденні. Наочним прикладом належного підходу до просування вирішення питання на суспільній арені є спеціалізовані видання Доступ до правди, Stopfake, Voxukraine, Slovoidilo, Без брехні. Також до медіа ширшого кола видань, котрі предметно (у своїй діяльності) підтри-

мують такі ініціативи, відносимо Детектор Медіа, MediaSapiens, Українську правду, BBC News Україна, Громадське, Liga.net, Радіо Свобода, а також Інститут масової інформації, Texty.org.ua, та ін. Як бачимо, у цьому переліку щонайменше не вистачає найпопулярніших телеканалів та інших топових видань. Це не означає, що зі свого боку вони не вітають програми з медіаграмотності. Проте їх впровадження у свою діяльність не є пріоритетним. Формалізованість у підході до здійснення такого роду діяльності напевне шкодить процесу більше, ніж бездіяльність. «Ми живемо в епоху, коли маркування чогось «фальшивого» стає синонімом політичних незручностей. Тепер, як ніколи, людям потрібен доступ до високоякісної інформації та здатність розпізнавати її, коли вони її бачать» (Janiewicz, 2017). Отже, подолання заявленої проблематики не може закінчитися так швидко, як того б хотілося. Це тривалий шлях, котрий здатен мати омріяний фініш лише завдяки колективній діяльності організацій, що займаються питаннями медіаграмотності, та всіх, хто дотичний до цього питання.

Висновки

В Україні динаміку на вдосконалення якісного сприйняття медійного середовища було розпочато ще з 2009 р. у вигляді інтеграції відповідних програм у шкільний навчальний процес. Однак основною точкою відліку вважаємо 2014 р., коли шквал дезінформації по-справжньому заповнив вітчизняний медіапростір. Відтоді тенденційним є просування десятка основних проєктів із медіаграмотності, продукування посібників із медіаграмотності, та залучення в процес поліпшення ситуації навчальних програм та методичних розробок із медіаграмотності. Ці кроки дозволяють всебічно підходити до реалізації програм, націлених на навчання населення. Розгляд актуального дослідження у вигляді індексу медіаграмотності показують, що певних результатів уже досягнуто, але працювати ще є над чим. Основними факторами в цьому процесі є бажання самої громадськості ставати медіаграмотнішими, розвивати власне критичне мислення, та бути інформаційно свідомим суспільством. А також якісна робота журналістів, фактчекерів, вчителів та викладачів, і міністерств та громадських організацій, що опікуються питаннями інформаційної грамотності населення.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Виговська, Н., Виртосу, І., Дуцик, Д., Красовська, З., Назарук, Т., Стеблина, Н., Чернокондратенко, М., & Федорина, А. (2017). *Онлайн-курс «Новинна грамотність»*. Детектор медіа. <https://video.detector.media/special-projects/novynna-gramotnist-i22>

Дамарад, В., & Єлісєєв, А. (2018). *Індекс стійкості до російської дезінформації*. Українська призма. <http://prismua.org/dri/>

Добірка матеріалів про медіаграмотність. (б. р.). Мукачівський державний університет. Наукова бібліотека. Взято 20 вересня 2021 з <https://msu.edu.ua/library/mediahramotnist-korysni-materialy/>

Дорош, М. (2018, 23 квітня). *Як розвивається медіаграмотність в Україні: вісім висновків зі щорічної конференції.* Internews. <https://internews.in.ua/uk/news/yak-rozvyuvajetsya-mediahramotnist-v-ukrajini-visim-vysnovkiv-zi-schorichnoji-konferentsiji/>

Дудко, В. (б. р.). *Інформаційна війна проти України та методи її ведення.* Польсько-український портал. Взято 20 вересня 2021 з <http://www.polukr.net/uk/blog/2021/04/informacijna-vijna-proti-ukraini/>

Золотухін, Д. (2018, 6 травня). *15 кращих українських проєктів з медіаграмотності.* Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2455061-15-krasih-ukrainskih-proektiv-z-mediaqramotnosti.html>

Медіаграмотність для громадян. Дистанційний навчальний курс. (б. р.). IREX, АУП, StopFake, DFATD. Взято 20 вересня 2021 з http://irex.mocotms.com/ml_web/story_html5.html

Медіадрайвер. (б. р.). *Головна.* Взято 20 вересня 2021 з <http://mediadriver.online/>

Мороз, В., & Скорик, М. (2016, 21 листопада). *Верифікація в інтернеті* [Відео]. ВУМ online. <https://vumonline.ua/course/verification-in-the-internet/>

Мороз, В., & Скорик, М. (2017, 3 лютого). *Як розуміти соціальні мережі. Курс для журналістів* [Відео]. ВУМ online. <https://vumonline.ua/course/how-to-understand-social-networks/>

Сербін, О. (2009). Класифікація наук Платона (у парадигмі структурного цілого). *Вісник Книжкової палати*, 1, 31–34. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMA GE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vkp%5F2009%5F1%5F17%2Epdf

Скляревська, Г. (2021, 29 березня). *Майже половина українців мають нижчий за середній індекс медіаграмотності — дослідження «Детектор медіа».* Детектор медіа. <https://ms.detector.media/trendi/post/26947/2021-03-29-mayzhe-polovyna-ukraintsiv-mayut-nyzhchyy-za-seredniy-indeks-mediaqramotnosti-doslidzhennya-detektor-media/>

Смит, А. (1997). *Теория нравственных чувств.* Республика. <https://dahlniversit ymanagementinstitute.files.wordpress.com/2016/08/s-1997.pdf>

Танген, Д., Томпсон, М., & Маккензі, Е. (2020). *Наука повсякденного мислення.* Prometheus. https://courses.prometheus.org.ua/courses/UQx/THINK101/2016_T2/about

Черненко, Т. В. (2019, 14 травня). *Міжнародний досвід впровадження медіаграмотності для окремих цільових груп: можливість для України.* Національний інститут стратегічних досліджень. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/mizhnarodniy-dosvid-vprovadzhennya-mediaqramotnosti-dlya>

Jankowicz, N. (2017, March 31). Opinion: Our biggest mistake in the fight against fake news. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/news/democracy-post/wp/2017/03/31/our-biggest-mistake-in-the-fight-against-fake-news/>

McLuhan, M. (2014). *Understanding Media. The Extensions of Man.* <https://designopendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf>

Media IQ. (б. р.). *Головна.* Взято 20 вересня 2021 з <http://media-iq.tilda.ws/>

MediaSapiens. (2016, 19 березня). *Чи критично громадяни ставляться до медіа? Соцдослідження*. Детектор медіа. <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/16281/2016-03-19-chy-krytychno-gromadyany-stavlyatsya-do-media-sotsdoslidzhennya/>

Pictoric. (2018, 6 лютого). *Довір'яй, але перевір'яй. Медіаграмотність в українському суспільстві* [Відео]. https://issuu.com/pictoric.ua/docs/book_media

Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності. (б. р.). Взято 20 вересня 2021 <https://verified.ed-era.com/ua#rec129945142>

REFERENCES

- Chernenko, T. V. (2019, May 14). *Mizhnarodnyi dosvid vprovadzhenia mediahramotnosti dlia okremykh tsilovykh hrup: mozhylosti dlia Ukrainy* [International Experience in Introducing Media Literacy for Certain Target Groups: Opportunities for Ukraine]. National Institute for Strategic Studies. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyini-strategii/mizhnarodnyi-dosvid-vprovadzheniya-mediagramotnosti-dlya> [in Ukrainian].
- Damarad, V., & Yeliseiev, A. (2018). *Indeks stiikosti do rosiiskoi dezinformatsii* [Index of Resistance to russian Misinformation]. *Ukrainska pryзма*. <http://prismua.org/dri/> [in Ukrainian].
- Dobirka materialiv pro mediahramotnist* [Selection of Materials on Media Literacy]. (n. d.). Mukachivskiy derzhavnyi universytet. Naukova biblioteka. Retrieved September 20, 2021, from <https://msu.edu.ua/library/mediahramotnist-korysni-materialy/> [in Ukrainian].
- Dorosh, M. (2018, April 23). *Yak rozvyvaietsia mediahramotnist v Ukraini: visim vysnovkiv zi shchorichnoi konferentsii* [How Media Literacy is Developing in Ukraine: Eight Conclusions from the Annual Conference]. *Internews*. <https://internews.in.ua/uk/news/yak-rozvyvajetsya-mediahramotnist-v-ukrajini-visim-vysnovkiv-zi-schorichnoji-konferentsiji/> [in Ukrainian].
- Dudko, V. (n. d.). *Informatsiina viina proty Ukrainy ta metody yii vedennia* [Information War Against Ukraine and Methods of Its Conduct]. *Portal Polsko-Ukrainski*. Retrieved September 20, 2021, from <http://www.polukr.net/uk/blog/2021/04/informacijna-vijna-proti-ukraini/> [in Ukrainian].
- Jankowicz, N. (2017, March 31). Opinion: Our Biggest Mistake in the Fight Against Fake News. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/news/democracy-post/wp/2017/03/31/our-biggest-mistake-in-the-fight-against-fake-news/> [in English].
- McLuhan, M. (2014). *Understanding Media. The Extensions of Man*. <https://designopendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf> [in English].
- Media IQ. (n. d.). *Holovna* [Home]. Retrieved September 20, 2021, from <http://media-iq.tilda.ws/> [in Ukrainian].
- Mediadraver. (n. d.). *Holovna* [Home]. Retrieved September 20, 2021, from <http://mediadraver.online/> [in Ukrainian].
- Mediahramotnist dlia hromadian. Dystantsiinyi navchalnyi kurs* [Media Literacy for Citizens. Distance Learning Course]. (n. d.). IREX, AUP, StopFake, DFATD. Retrieved September 20, 2021, from http://irex.mocotms.com/ml_web/story_html5.html [in Ukrainian].

- MediaSapiens. (2016, March 19). *Chy krytychno hromadiany stavliatsia do media? Sotsdoslidzhennia* [Are Citizens Critical of the Media? Social Research]. Detektor media. <https://ms.detektor.media/mediadoslidzhennya/post/16281/2016-03-19-chy-krytychno-gromadyany-stavlyatsya-do-media-sotsdoslidzhennya/> [in Ukrainian].
- Moroz, V., & Skoryk, M. (2016, November 21). *Veryfikatsiia v interneti* [Verification on the Internet] [Video]. VUM online. <https://vumonline.ua/course/verification-in-the-internet/> [in Ukrainian].
- Moroz, V., & Skoryk, M. (2017, February 3). *Yak rozumity sotsialni merezhi. Kurs dlia zhurnalistiv* [How to Understand Social Networks. Course for Journalists] [Video]. VUM online. <https://vumonline.ua/course/how-to-understand-social-networks/> [in Ukrainian].
- Pictoric. (2018, February 6). *Doviriai, ale pereviriai. Mediahramotnist v ukrainskomu suspilstvi* [Trust, But Check. Media Literacy in Ukrainian Society] [Video]. https://issuu.com/pictoric.ua/docs/book_media [in Ukrainian].
- Serbin, O. (2009). Klyasyfikatsiia nauk Platona (u paradyhmi strukturnoho tsiloho) [Plato's Classification of Sciences (in the Paradigm of the Structural Whole)]. *Bulletin of the Book Chamber*, 1, 31–34. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vkp%5F2009%5F1%5F17%2Epdf [in Ukrainian].
- Skliarevska, H. (2021, March 29). *Maizhe polovyna ukraintiv maiut nyzhchy za serednii indeks mediahramotnosti — doslidzhennia «Detektor media»* [Almost Half of Ukrainians Have a Lower-Than-Average Media Literacy Index, the Media Detector Survey]. Detektor media. <https://ms.detektor.media/trendi/post/26947/2021-03-29-mayzhe-polovyna-ukraintiv-mayut-nyzhchyy-za-seredniy-indeks-mediagramotnosti-doslidzhennya-detektor-media/> [in Ukrainian].
- Smit, A. (1997). *Teoriya nrvstvennykh chuvstv* [The Theory of Moral Feelings]. Respublika. <https://dahluniversitymanagementinstitute.files.wordpress.com/2016/08/s-1997.pdf> [in russian].
- Tangen, J., Thompson, M., & MacKenzie, E. (2020). *Nauka povsiakdennoho myslennia* [The Science of Everyday Thinking]. Prometheus. https://courses.prometheus.org.ua/courses/UQx/THINK101/2016_T2/about [in Ukrainian].
- Very Verified: onlain-kurs z mediahramotnosti* [Very Verified: Online Course on Media Literacy]. (n. d.). Retrieved September 20, 2021, from <https://verified.ed-era.com/ua#rec129945142> [in Ukrainian].
- Vyhovska, N., Vyrtosu, I., Dutsyk, D., Krasovska, Z., Nazaruk, T., Steblyna, N., Chornokondratenko, M., & Fedoryna, A. (2017). *Onlain-kurs «Novynna hramotnist»* [Online Course «News Literacy»]. Detektor media. <https://video.detektor.media/special-projects/novynna-gramotnist-i22> [in Ukrainian].
- Zolotukhin, D. (2018, May 6). *15 krashchykh ukrainskykh proektiv z mediahramotnosti* [15 Best Ukrainian Media Literacy Projects]. Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2455061-15-krasih-ukrainskih-proektiv-z-mediagramotnosti.html> [in Ukrainian].